

Active civic competence in future teachers factors in the development of the pedagogical process aimed at strengthening

Nargiza ASADULLAEVA¹

Fergana state university

ARTICLE INFO

Article history:

Received October 2021

Received in revised form

15 November 2021

Accepted 20 December 2021

Available online

15 January 2022

Keywords:

social activeness,
the strategy of attempts,
intellectual ability,
active entrepreneurship,
innovative ideas,
technologies,
reforms,
education,
spiritual,
judicial culture,
moral culture,
mutual traditions.

ABSTRACT

In this article, the possible social activity of future teachers is studied. And their possible place in the socio-political life of society. Special attention is paid to the state youth policy. Also, the participation of students and youth of our country in the ongoing reforms was considered. These reforms are being systematically and purposefully carried out by the leadership of our country. They are aimed primarily at the future generation, their legal succession and responsibility to the memory of their ancestors. Future teachers should learn to take into account technological innovations, first of all, taking into account national and regional peculiarities. First of all, within the framework of their national traditions and religious tolerance.

2181-1415/© 2021 in Science LLC.

DOI: <https://doi.org/10.47689/2181-1415-vol2-iss11/S-pp258-264>

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Бўлажак ўқитувчиларда фаол фуқаролик компетенциясини мустаҳкамлашга қаратилган педагогик жараённи ривожлантириш омиллари

АННОТАЦИЯ

Калит сўзлар:

ижтимоий фаоллик,
ҳаракатлар стратегияси,
интеллектуал салоҳият,
фаол тадбиркорлик,

Ушбу мақолада бўлажак ўқитувчиларнинг ижтимоий фаоллиги, жамият ижтимоий-сиёсий ҳаётидаги ўрни, давлатимизнинг ёшларга оид сиёсати, ёшларнинг мамла-

¹department of civil society, Fergana state university, Fergana, Uzbekistan

инновацион ғоялар,
технологиялар,
ислоҳотлар,
маърифат,
маънавият,
сиёсий маданият,
хуқуқий маданият,
ахлоқий маданият,
умуминсоний қадриятлар.

катимиизда амалга оширилаётган туб ислоҳотлардаги ишти-
роки атрофлича ёритилган..

Активная гражданская позиция будущих учителей факторы развития педагогического процесса, направленного на укрепление

АННОТАЦИЯ

Ключевые слова:
социальная активность,
стратегия действий,
интеллектуальный
потенциал,
активное
предпринимательство,
инновационные идеи,
технологические
реформы,
просвещение,
духовность,
политическая культура,
правовая культура,
моральная культура,
общечеловеческие
ценности.

В данной статье, изучена возможная социальная активность будущих педагогов. И их, возможное место в социально-политической жизни общества. Особенное внимание,делено, государственной молодежной политике.

А также, рассмотрено участие студентов, и молодежи нашей страны, в проводимых реформах. Эти реформы, которые, планомерно и целенаправленно, проводятся руководством нашей страны в рамках «третьего ренессанса». Они направлены, прежде всего, на будущее поколение, их правоприемственность и ответственность перед памятью предков. Будущие педагоги, должны научиться учитывать технологические новшества, прежде всего, учитывая национальные и региональные особенности. Прежде всего, в рамках, своих национальных традиций и религиозной толерантности.

Бугунги кунда Ўзбекистоннинг янги тараққиёт босқичида ёшларда фаол фуқаролик компетенциясини ривожлантиришга алоҳида эътибор қаратилмоқда ва ёшлар сиёсатининг асосий жиҳати сифатида баҳоланмоқда. Ёшларда фаол фуқаролик позициясини ривожлантиришга доир ижтимоий-сиёсий ва хуқуқий асослар ҳам такомиллаштирилмоқда. “Миллий стратегия доирасида инсон хуқуқларини ўқитишнинг узлуксиз тизимини яратиш, умумтаълим мактаблари, олий ўқув юртлари, кадрларни қайта тайёрлаш марказларида “Инсон хуқуқлари”, “Бола хуқуқлари”, “Аёллар хуқуқлари” номли маҳсус ўқув курсларини жорий этишининг вақти-соати келди” [23;117]. Бундай долзарб вазифаларни бутун жамият миқёсида олиб боришда, “бутун дунёда мураккаб ва таҳликали вазият хукм суроётган ҳозирги вақтда ёшлар ҳаётига таҳдид солаётган хавф-хатарларни олдини олиш, жаҳолатга қарши маърифат билан курашиш” [22;356]да олий таълимдаги фуқаролик маданиятини ривожлантиришга қаратилган педагогик жараённинг ўрни юқори ҳисобланади.

Олий таълимда талабаларнинг ижтимоий фаоллигини ошириш, жамиятга дахлдорлик ва масъулиятни мустаҳкамлаш ва фаол фуқаролик позициясини ривожлантиришда жамият манфаатлари устуворлигига асосланган педагогик

жараённи инновацион асосда ташкил этиш самара беради. Бу орқали ёшларда ватанпарварлик, меҳнатсеварлик ва фидойилик сифатларини шакллантириш мумкин бўлади. Бўлажак ўқитувчиларда фуқаролик позициясини ривожлантиришнинг муҳим асоси сифатида уларда шахсий манфаатдорликни шакллантириш талаб этилади. Талаба бўлажак кадр сифатида фуқаролик компетенциясини кўрсатиб бериш орқали ўзининг салоҳиятини намоён қилиш билан бирга ижтимоий манфаатдорликни англаши ҳам талаб этилади. Бугунги кунда барча ижтимоий муносабатлар манфаат асосига қурилаётганлигини англаш ва шу асосда ёшларда ижтимоий фаолликни шакллантириш зарурати ортиб бормоқда. Зеро, “ҳаёт бор экан, инсон бор экан, ҳар қайси тоифа ўзининг манфаатларини қандайдир йўллар билан амалга оширишга ҳаракат қиласи, бу ҳаётни қандай ташкил қилиш лозим, инсон, оила қандай шароитда тинч ва баҳтли яшаши мумкин, деган масалалар атрофида фикр юритади, керак бўлса, қонуний йўллар билан ўз мақсадларига эришишга интилади” [56;12-13]. Шундай экан, олий таълимда талабалар фуқаролик позициясини ривожлантиришга қаратилган инновацион педагогик жараённи ташкил этиш, билим ва қўникмаларни шакллантириш, уларда ижтимоий-сиёсий муносабатларнинг иштирокчиси ўз ўрнини топишга ҳам ёрдам беради.

“Ҳозирги кунда дунё шиддат билан ўзгармоқда. Инсониятнинг тақдири ва келажагига таҳдид солаётган хавф-хатарлар тобора кучайиб бормоқда. Жаҳон миқёсида шафқатсиз рақобат, турли зиддият ва қарама-қаршиликлар, савдо урушлари ғоят кескин тус олмоқда. Мана шундай мураккаб шароитда биз фақат халқимизнинг ақл-заковати, букилмас иродаси ва салоҳияти, ўз куч ва имкониятларимизга таяниб, айни вақтда дунё ҳамжамияти билан ҳамкор бўлиб, дадил олдинга боришимиз шарт” [23;126]. Ўзбекистон олий таълим тизимида халқаро тажрибалардан келиб чиқиб, “олий таълимнинг илғор стандартларини жорий этиш, жумладан, ўқув дастурларида назарий билим олишга йўналтирилган таълимдан амалий қўникмаларни шакллантиришга йўналтирилган таълим тизимида босқичма-босқич ўтказиш, олий таълим мазмунини сифат жиҳатидан янги босқичга кўтариш, ижтимоий соҳа ва иқтисодиёт тармоқларининг барқарор ривожланишига муносиб ҳисса қўшадиган, меҳнат бозорида ўз ўрнини топа оладиган юқори малакали кадрлар тайёрлаш тизимини” [14] яратиш орқали бўлажак кадрларнинг ижтимоий фаоллигини ошириш, жамиятдаги ислоҳотларни амалга оширувчи, масъулиятли мутахассис бўлиб етишишларини таъминлаш мумкин.

Ўзбекистон кадрлар тайёрлаш тизимининг асосий таркибий қисмлари: шахс, давлат ва жамият, узлуксиз таълим, фан ва ишлаб чиқариш тизимлари яхлит маърифий-тарбиявий, ижтимоий-маънавий ҳукмронлигининг узвий муштараклигидан ташкил топган. Ҳар қандай тизим самарадорлиги моҳиятига кўра ижтимоий ва иқтисодий жиҳатдан баҳоланади. Узлуксиз таълим жараёнда баркамол шахсни тарбиялаш тизимининг самарадорлигини баҳолаш жараёнда кўпроқ ижтимоий афзалликлар намоён бўлади. Зеро, тизимнинг ҳал қилиш натижалари таълим, тарбия ҳамда ижтимоий маданият даражасини юксалтириш, тарбияланувчиларда маънавий-ахлоқий сифатларни шакллантириш, шахснинг ҳар томонлама камол топиши учун педагогик шарт-шароитларни яратиш [86;235], фаол

фуқаролик компетенциясини шакллантиришга йўналтирилган педагогик фаолият самараси сифатида намоён бўлади.

Давлатимиз раҳбари ёшларда фаол фуқаролик компетенциясини ривожлантириш заруртини қуидагича асослайди: “Бугунги кунда дунёда, ён-атрофимизда халқаро терроризм, экстремизм ва радикаллизм хавфи тобора ортиб бормоқда. Турли ҳудудларда қонли мажаролар, қуролли тўқнашувлар юз бермоқда, янги зиддият ўчоқлари юзага келмоқда. Ҳозирги вақтда дунёда “тинчлик” деган сўз, “осойишталик” деган тушунча ғоят омонат бўлиб қолганига, бу борада кечаги вазият, кечаги таҳлил ва прогнозлар бугунги кунга тўғри келмаётганига ҳаммамиз гувоҳ бўлиб турибмиз” [23;130]. Жаҳоннинг ривожланган давлатлари таълим тизимида ижтимоий гуманитар фанлар ва уларнинг таълим методикаси орқали талаба-ёшларнинг ижтимоий фаоллигини ошириш ва уларда фаол фуқаролик компетенциясини шакллантириш устувор вазифалардан бири сифатида қаралади. Айниқса, талабаларнинг ҳуқуқий маданиятини ошириш ва сиёсий саводхонлигини ривожлантиришнинг педагогик механизмларини такомиллаштириш, ижтимоий фанларни ўқитиши жараёнида бўлажак ўқитувчиларда фуқаролик маданиятини ривожлантиришга доир масалаларни таҳлил қилишга катта эътибор қаратилади.

Ҳар бир давлат ўз фуқароларида замон талабларига мос сифатлар ва жамият мақсадларига мос қадриятларни қарор топтиришга ҳаракат қиласи. Доимий юксалиш ҳақида қайғурадиган етакчи давлатларнинг бу борадаги тажрибаси билан танишиш фойдадан холи эмас. Шунинг учун ёшларда фаол фуқаролик компетенциясини ривожлантиришда тараққий этган давлатлар тажрибасини таҳлил қилиш мақсадга мувофиқ бўлади.

Узоқ Шарқ мамлакатларидан бири бўлган Япониянинг тарбия бериш усули фақат педагогик таълим бериш мажмуи бўлибгина қолмай, фуқаролик маданиятини шакллантиришга қаратилган тарбиядир. Мазкур мамлакатда болаликданоқ ижтимоий фаолликка ўргатилади ва ҳатто, таълим жараёнида ҳам ушбу ёндашув муҳим аҳамиятга эга ҳисобланади. Японларнинг таълим-тарбия методикасида ижтимоий фаоллик сифатлари болаликданоқ жамоавий ўйинлар, спорт ўйинлари орқали сингдирилади.

Япония таълим-тарбия тизимида меҳнатсеварлик, интизомлилик ва жамоавийлик япон миллий характеристига хос хусусиятлар саналади. Олимларнинг фикрича, фаол фуқаролик позициясини ёшларда шакллантиришда японча бирдамлик мисли кўрилмаган иқтисодий ютуқларни олиб келади.

Кунчиқар мамлакат таълимида талабаларнинг ижтимоий фаоллиги ва фаол фуқаролик сифатлари ва шу асосда ҳаракат қилишларининг илдизи бошланғич таълимга бориб тақалади. Япония таълим тизимида бошланғич синфларда асосий эътибор тарбияга қаратилади: болалар инсонлар ва жониворларга ҳурмат билан муносабатда бўлиш, бағрикенглик, бироннинг дардига шерик бўлиш, ҳақиқат-парварлик, ўз-ўзини назорат қилиш ва табиатга эҳтиёткорона муносабатда бўлишга ўргатилади. Бу тамойиллар йиллар давомида япон ёшларига таълим ва тарбия уйғунлигига фаол фуқаролик сифатларини шакллантиради.

Америка Қўшма Штатлари таълим тизимига либерал қарашлар ва демократик бошқарувнинг олиб кирилиши рақобатбардош кадрлар тайёрлашда янгича йўлни очиб берди. Бугунги кунда ушбу мамлакатда ҳам миллий сиёсат таъсирида бўлажак ўқитувчиларда фаол фуқаролик компетенциясини шакллан-

тириш, ягона ватан ҳиссини уйғотиш, гурухбозлик, миллатчилик, ирқчилик ва маҳаллийчилик каби ғояларнинг кучайиб кетмаслиги, жамият барқарорлигига салбий таъсир кўрсатмаслиги учун таълим тизимида ҳам фуқаролик маданиятини, дахлдорлик ҳиссини, ижтимоий масъулиятни тарбиялашни талаб этмоқда. Бу давлатда ёшларда эркин яшашга иштиёқ, мустақилликни қадрлаш туйғуси шакллантирилади. АҚШнинг фан ва технологиялар соҳасида бошқа давлатлардан ўзиб кетганлигининг сабаби шундаки, аввало, бу давлатда эркин ва ижодий фикр қадрланади. Америка фуқаролариadolатни ҳам ўзига хос тарзда тушунадилар: шахс нимагаки эришса, қандай мақомни эгалласа, бунга фақат ўз ақли ва истеъоди билангина эришади [75;3-4]. Американча либерал педагогикада ёшлардаги фуқаролик позицияси уларнинг эҳтиёж ва манфаатларига боғланади. Инсон мақсадини амалга оширишга интилиши мотивация, мотивация эса иқтисодий стимулларни, яъни рағбатлантирувчи кучларни юзага келтиради. Шундай қилиб, инсоннинг хулқ-атворини, бир томондан, табиатдан берилган қобилият, темперамент, иккинчи томондан, эҳтиёжлари ва уларни қондиришнинг объектив зарурияти белгилайди ва бир бутун ҳолда ижтимоий фаолликни ва фаол фуқаролик сифатларини шакллантиради.

Халқаро таълим муаммолари таҳлил марказининг хulosаларига қўра, ёшларнинг ижтимоий фаоллиги ва уларда фаол фуқаролик сифатлари эҳтиёжлар, қизиқишлилар ваadolатли ижтимоий муҳит таъсирида юзага чиқади. Хуллас, АҚШ таълим тизимида бўлажак ўқитувчиларда фаол фуқаролик сифатларини шакллантиришда ижтимоий муҳит таъсирида ваadolатли ижтимоий сиёсатни таъминлаш орқали улардаги хуқуқий ва сиёсий билимларни ўстиришга алоҳида эътибор қаратилади. Уларнинг фикрича, зарур билимларни эгаллаш, олинган билимларни эътиқодга айлантириш жуда муҳим. Демак, бўлажак ўқитувчиларда фаол фуқаролик компетенциясини шакллантиришда ривожланган давлатларнинг тажрибасини ўрганиш зарур. Бироқ уларнинг тарбия методикаси ҳар бир халқнинг миллий ҳусусиятларига ҳамоҳанг бўлиши ва ахлоқий мезонлари ўхшашлиги муҳим аҳамиятга эга ҳисобланади.

Бугунги таълим тизимида бўлажак ўқитувчиларда фаол фуқаролик компетенциясини ривожлантиришга оид билимларни оширишда фанлар тизими-нинг умумий жиҳати ҳусусида эмас, балки биргина томони – ижтимоий гуманитар фанларнинг ролини тадқиқ этиш ҳам мақсадга мувофиқ саналади. Фақат “маърифат инсонни камолга, жамиятни тараққиётга етаклайди. Биз мамлакатимизда инвестицияларни фақатгина иқтисодиёт тармоқларига эмас, балки илмий ишланмалар “ноу-хау”лар соҳасига ҳам кенг жалб қилишимиз керак” [22;29]. Шу боис, бўлажак ўқитувчиларда ватан тақдирига масъулиятни, дахлдорлик туйғусини шакллантириш, фаол фуқаролик сифатларига эга рақобатбардош кадрларни тарбиялаш масалалари ҳам долзарблик касб этмоқда. Шунинг учун ҳам, бўлажак ўқитувчиларда фуқаролик маданияти, хуқуқий маданият ва сиёсий савия, ижтимоий фаоллик оид билимларни шакллантиришда ижтимоий-гуманитар фанлардан самарали фойдаланишнинг методик асослари, методлари, таълим технологияларини тадқиқ этиш мақсадга мувофиқ бўлади.

Ўзбекистоннинг янги тараққиёт босқичида тарбияланаётган малакали кадрлар корпуснинг рақоботбардошлигини таъминлаш заруратини ҳам юзага чиқармоқда. Шунингдек, кадрларда теран тафаккур ва кенг дунёқарашни

шакллантириш, маърифатли қилиш орқали уларнинг ижтимоий фаоллигини ошириш, фаол фуқаролик компетенциясини ривожлантириш мумкин бўлади. “Чунки инсониятнинг маънавий қашшоқлашуви жараёнида маънавиятни емиришга хизмат қиласидиган “демократик қадрият”ларни ривожлантиришга интилгани сари инсоннинг маънавий “мен”лиги барбод бўлмоқда. Агар бу жараёнга бугун эътиборсизлик билан қаралса” [87;53] эртага ёшларда ватанфурӯшлик, эгоистлик сифатлари намоён бўла бошлайди. Бундай шароитда бўлажак бакалавр ва магистрлар учун берилаётган, таълим мазмуни, ўқув жараёнининг жаҳон андозалари даражасида ташкил этилиши фуқаролик маданиятини ҳам ривожлантиришга мос келмоғи лозим. Шунинг учун ҳам олий таълим тизимида малакали кадрлар тайёрлашнинг самарали механизмларини жорий этиш бакалаврлар, магистрлар ва бўлажак мутахассисларни маънавий-ахлоқий ва интеллектуал ривожлантиришни сифат жиҳатидан янги даражага кўтаришнинг энг муҳим шарти ҳисобланади, шунингдек, ўқув-тарбия жараёнида таълимнинг инновацион шакл ва усуслари, янги педагогик технологияларни қўллашни талаб этади.

Мамлакатнинг жадал ривожи, тайёрланаётган мутахассисларнинг ватанпарварлиги, фаол фуқаролик позициясига эгалиги, ижтимоий масъулиятни англаши билан бевосита боғлиқ. Ушбу талабга мувофиқ олий таълимдаги ижтимоий гуманитар фанлар тизимида муҳим ўрин эгалловчи социология, Ўзбекистон тарихи, миллий ғоя: Ўзбекистонни ривожлантириш стратегияси, фуқаролик жамияти, фалсафа, диншунослик каби фанлар ўқитилиши бўлажак ўқитувчиларда ҳуқуқий дунёқарашни, сиёсий тафаккурни ва фуқаролик компетенциясини шакллантирувчи асос ҳисобланади. Хусусан, ҳуқуқшунослик фани турли қонун, фармон, қарорларнинг, ижтимоий муносабатларнинг ҳуқуқий асосини тушунтириш орқали талабаларнинг ҳуқуқий билимларининг ошишига ва ижтимоий фаоллигига таъсир кўрсатади.

Бугунги қунда олий таълимда талабаларнинг ижтимоий фаоллигини ошириш, уларда фаол фуқаролик компетенциясини ривожлантиришда жамиятшунос олимлар томонидан Ҳаракатлар стратегияси мазмун-моҳияти ва унинг фуқаролик жамияти ривожланиши билан узвий боғлиқлигига бағишлиланган илмий йўналишдаги мақолалар чоп этилган бўлса-да, аммо олий ўқув юртлари талабаларига мўлжалланган маҳсус дарслик нашр этилмаган. Қолаверса, ОТМларнинг ахборот ресурс марказида бўлажак бакалаврларга мўлжалланган дарслик ва ўқув қўлланмалар сони етарли эмас. Айниқса, ушбу фанлар бўйича юқори малакали мутахассислар томонидан нашрга тайёрланган рус тилидаги ўқув адабиётлари камчиллиги сезилмоқда [97;38].

Талабаларнинг ижтимоий-сиёсий билимини оширишда, уларда фуқаролик маданиятини ривожлантиришда, ижтимоий фаоллигини оширишда ижтимоий-гуманитар фанларнинг методларини тўғри танлаш ва улардан фойдаланиш муҳим аҳамиятга эга. Ижтимоий-гуманитар фанларнинг ҳар бирида ўзининг тадқиқот обьектига қараб турли методлари ва тамойиллари мавжуд бўлса-да, энг умумий методлар бўлган фалсафий методлар универсал аҳамиятга эга. Улар умумий алоқадорликда барча ижтимоий соҳаларни таҳлил этишда ва ўрганишда фойдаланилади.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ:

1. Мирзиёев Ш.М. Нияти улуғ халқнинг иши ҳам улуғ, ҳаёти ёруғ ва келажаги фаровон бўлади. 3-том. – Тошкент: Ўзбекистон, 2019. – Б. 400.
2. Мирзиёев Ш.М. Миллий тикланишдан – миллий юксалиш сари. 4-том. – Тошкент: Ўзбекистон, 2020. – Б. 452.
3. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёевнинг “Ўзбекистон Республикаси олий таълим тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида”ги фармони. <https://uza.uz/oz/documents/zbekiston-respublikasi-oliy-talim-tizimini-2030-yilgacha-riv-09-10-2019>.
4. Каримов И.А. Бизнинг бош мақсадимиз жамиятни демократлаштириш ва янгилаш, мамлакатни модернизация ва ислоҳ қилишдир. – Тошкент: Ўзбекистон, 2005, – Б. 12-13.
5. Исматова Н. Фуқароларнинг хуқуқий маданиятига таъсир этувчи омиллар (умумий ўрта таълим муассасалари мисолида). Битирув малакавий иши.Давлат бошқаруви академияси. 2015.
6. Назаров Қ, Пахрутдинов Ш, Жўраев Т, Жалилов А, Сайдолимов С. Миллий манфаатлар ва раҳбар масъулияти. –Тошкент: Давлат ва жамият қуриш қурилиши Академияси нашриёти. 2007. – Б. 23.
7. Николаев Г.Г. Воспитание гражданских качеств подростков в детских обществен-ных объединениях. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата педагогических наук. – Екатеринбург, 1999. – С. 23.
8. Пахрутдинов Ш. “Таҳдидбардошлиқ” – ҳозирги замон жамиятининг муҳим шарти // Фуқаролик жамияти. – Тошкент, 2010. – № 2. – Б. 32.
9. Пахрутдинов Ш. Барқарор тараққиёт ва раҳбар масъулияти. –Тошкент Akademiya, 2011. – Б. 22
10. Пахрутдинов Ш. Таҳдид – ҳалокатли куч. – Тошкент: Академия, 2001. – Б. 11-12.
11. Эгамбердиева Т., & Асадуллаева Н. (2020). Socio-pedagogical factors of formation of active civil position in students on the basis of the requirements of a new stage of development of society. Scientific Bulletin of Namangan State University, 2(6), 261-267.